

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כח, תשל"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

חכמה מפוארה בכלי מפואר

עם עיון ראשון ב"קונקורדנציה החדשה לתורה נביאים וכתובים"
לאברהם אבן-שושן

כששוחחתי לפני שנים מועטות עם אברהם אבן-שושן בביתו, הראני דפים ראשונים של הגהות מן הקונקורדנציה החדשה, שפרכה הראשון מונח לפנינו. פשהרצה לפניי את תכניתה ותכונותיה, שמתי מחסום לפי שלא לרפות ידיו במלים שאמר בשעתו יתרו אל משה (שמות יח, יח). הסתפקתי במה שאמרתי לו פרמו: דומני, פי מוטב לך שתנוח מן העמל הרב שאתה עמל כל שנותיך. זכית והוצאת את המהדורה המורחבת והמפוארת של המילון בתבניות שונות, ומה לך להתחיל עתה בעמל חדש רב-שנים, עמל כבד ומרגיז בפרטיו המרובים והסבוכים.

עתה פירכתי "שהחיינו", פראותי את הפרך הראשון, הפולל אותיות א-ז של לשון המקרא, ואני מצפה לשני הפרכים הבאים, כדי לגמור את ההלל.

מה חדש כאן?

הפול חדש. נוסח המקראות מדויק, הפסוקים (או חלקיהם) מובאים בניקוד מלא, למען ירוץ קורא בו ויתפוס את משמעו של המובא ללא חיפוש בספר. הפול ניתן ברציפות אלף-ביתית, כעברית כארמית, פשמות ופעלים כמלות השימוש, ואף שמות אנשים ומקומות בכלל זה, ואין המחפש (שלא תמיד הוא בקי בקונקורדנציות ובשימוש בהן) צריך לנדוד ולחפש במדורים

שונים. השמות לפי סדר אותיותיהם (בכך קדם "אוצר לשון המקרא" של ליונשטאם, בלאו ואחרים, שלא נשלם), ואין אתה צריך לחפש ארבעה וארבעים באות רי"ש, ולא אפרוח באות פ"א ומועד באות יו"ד וכדו'; רק הפעלים נסדרו, כמובן, לפי שורשיהם.

אולם חידושה ויתרונה העיקרי של קונקורדנציה זו בכך, שעניינה לא רק בסידורם הטכני של הפסוקים (או חלקיהם) המובאים, אלא גם במיונם לפי משמעות המלים ולפי צירופיהן. בראשו של כל ערך בא מפתח המשמעים ומפתח הצירופים, ובו סומן ליד כל משמע וליד כל צירוף מספרו הסידורי, של הפסוק השייך פאן. וכך יוכל המחפש למצוא לא רק את כל המקומות שכתוב בהם אָבִיךָ או אָבוֹתָם, אלא גם לאסוף בנקל את כל המקומות שיש בהם אב וָקָן, אבי הנערה, בני אביו, אלהי אבותיכם, בית אבותיו, שכב עם (את) אבותיו, וכדו', ואף את הצירופים הבאים פעם יחידה במקרא, כגון: מולדת אביך, שאר אביך, רוח אָדָם, חסארת אדם וכדו'. ליד ערכים רבים הובאה "רשימת קרובים" — להקל על מציאת מלים קרובות במשמען, ולא רק בשורשן.

הקונקורדנציה הופכת על ידי כך מקובץ סטאטיסטי לחומר מושך ומעניין לקורא, וכן לכלי שימוש יעיל ללימוד לשון המקרא על בחינותיה השונות: לא תורת הצורות בלבד, אלא גם חורת המשמעים, תחפיר, סגנון ומליצה — שכן הפרטים ממיינים גם לפי בחנים ובחינות אלה.

עיון ראשון אין בו כדי סקירה מפורטת, אבל יש בו כדי לעורר השתאות למראה המפעל הגדול, העמל הרב והתבונה

העיונית והמעשית, שהניח המחבר בעבודה זו; ועל הפול —
לאהבה הרבה ללשוננו ולתורתנו, שהביאנו למאמץ ולעמל
מבורך זה.

ברכתנו למחבר: יקוים בו "ויתן לך את פרפת אברהם".
יהי רצון שיזכה ויזכה בהשלמת מפעלו.

ה ע ר ו ת

מתי מספר

(ל"לשוננו לעם" מחזור כו עמ' 267)

כל האומר שנשארו לו מתי מספר ספרים, אינו טועה,
וכשר הדבר. ויש לומר "מתי מספר" לא לאנשים בלבד, וכבר
אצל רב אברהם בן עזרא בפירושו לתורה בראשית א, א, ד"ה
את: "ונמצא עם הפעל ובא את הארי ואת הדב (שמו"א יז, לד)
והם מתי מספר". ובספר "מאזנים" דף לט ע"ב: "ויש
מילות שהן שמות ובאו מצטרפות בעניין הפעלים כמו עוין את
דוד (שמו"א יח ט) מן עין, והאזינו השמים (דברים לב א) מן
אזן, והחודרת להם (יחזקאל כא יט) היושבת בחדר' והם מתי
מספר". כלומר אין הרבה פעלים שנגזרו מן השמות.
פידוע, חיבר רב יהודה בן בלעם ספר על פעלים אלה,
ונתפרסם פירושלים תשל"ו. במקום אחר אומר ראב"ע (שם דף
יד ע"ב):

"וכן במלת ענין (כלומר מלת טעם) כמו איה יתעלם היו"ד

1. עיין למשל ספר השרשים לרב יונה בן גנאח, שרש חדר

בסור הפ"א, וכן מנהג הלשון חוץ ממתי מעט בשמות בני אדם".

בספרות הרבנית יש הרבה מקומות, שהשתמשו ב"מתי מספר", לדוממים, והנני מציין פאן אחד "רחיק": ב"הקדמת מלין" של נכד הגר"א לביאור הגר"א לירושלמי ורעים פתוב: "ויש שנמחקו ולא נכתב הגהה כלל על המקום ההוא ואיזה מקומות מתי מספר ההגהות בכ"י עצמו של אא"ז הגאון זצוק"ל".

ובאמת אין צורך להביא ראיות לשימוש זה של "מתי מספר" לדברים דוממים. שהרי אם נכון הוא, ש"מתי" היא סמיכות של מתי, כלומר אנשים, הרי אף באנשים אפשר להשתמש בתיאור חפצים פידועי². למשל, שמות כ"ו פמה פעמים "אשה אל אחותה" לדוממים, וכן השתמשו בימי הפיניים, פדוגמת "שכץ" הערבי, ולתרגומו, פין לאנשים ובין לעניין תיבות, פגון ר"מ פן ג'קטילה פתרגום "אותיות הנח" לחיג' שרש דין: "ושם האיש מפועל זה דן אנכי". פתרגום ראב"ע לשם: "והתואר (פמו פמקור הערבי: ואלצפה) דן אנכי", אבל ישנו אף פתרגום ראב"ע ל"אותיות הנוח", מהדורת דוקס, עמ' 3: "וקבצתי כל מין שבכל למין גבור (!) וכל איש למינו". ר' משה פן ג'קטילה, מהדורת נוט, עמ' 6 מתרגם: "וכנסתי כל אחד עם ריעו וכל נפרד עם הדומה לו".

פמקור הערבי מופיעה פאן התיבה "שכץ".
ומצוי הרבה בפספרות, עיין, למשל, פן-יהודה עמ' 200.

2. ואין צריך לומר לבעלי חיים, פראשית ז, ב.

"מין גבור" צריך לומר: "מין גבוה", והוא: "מין המינים" הידוע ב"היגיון", על פי חלוקת אריסטו. ועיין במילון בן-יהודה, עמ' 2913, והוסף, למשל, "ספר הצבא" של ר' זרחיה בעל המאור, בסוף הספר ("מין גבוה, מין שפל").